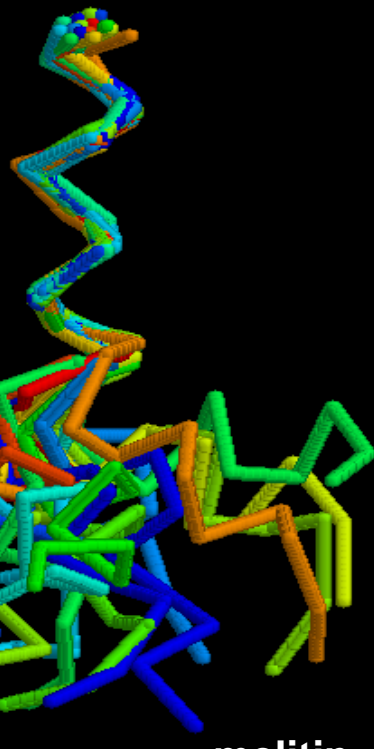
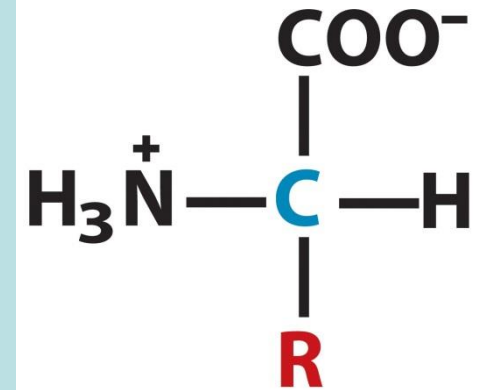
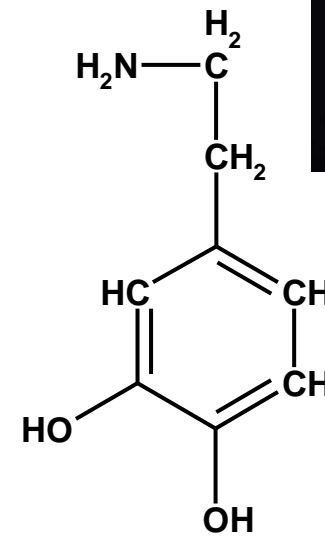

AMINOKISLINE:

Peptidi in derivati aminokislin

melitin

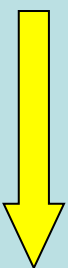
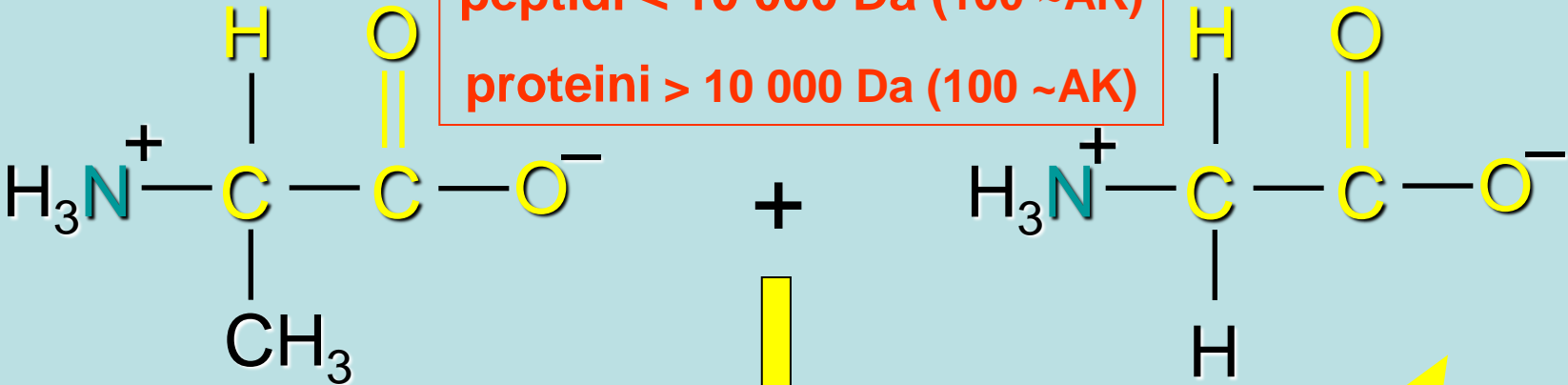

dopamin

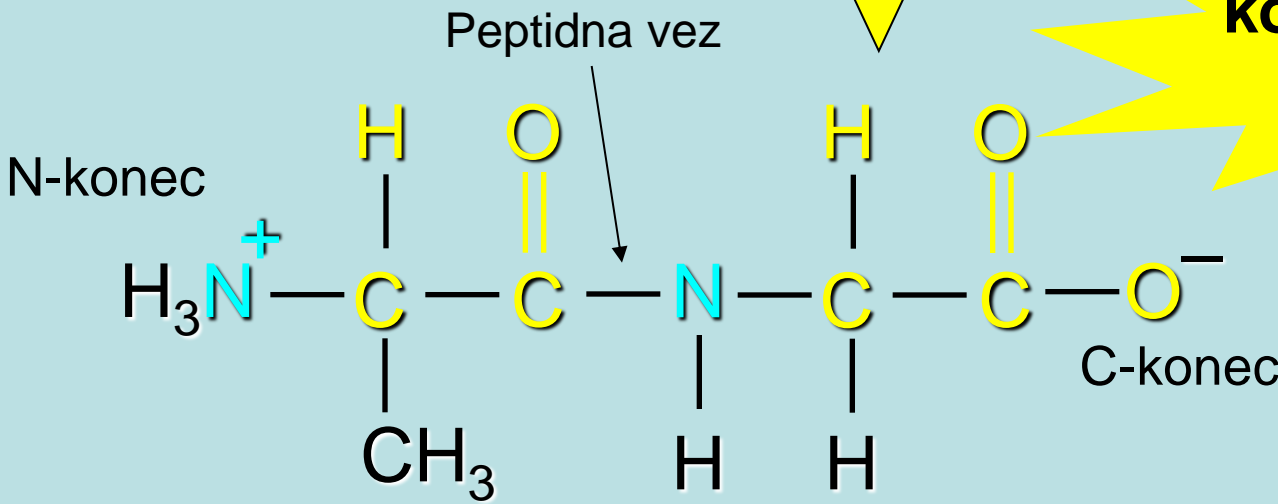
POLIPEPTIDI:
peptidi < 10 000 Da (100 ~AK)
proteini > 10 000 Da (100 ~AK)

Ala , A

Gly , G

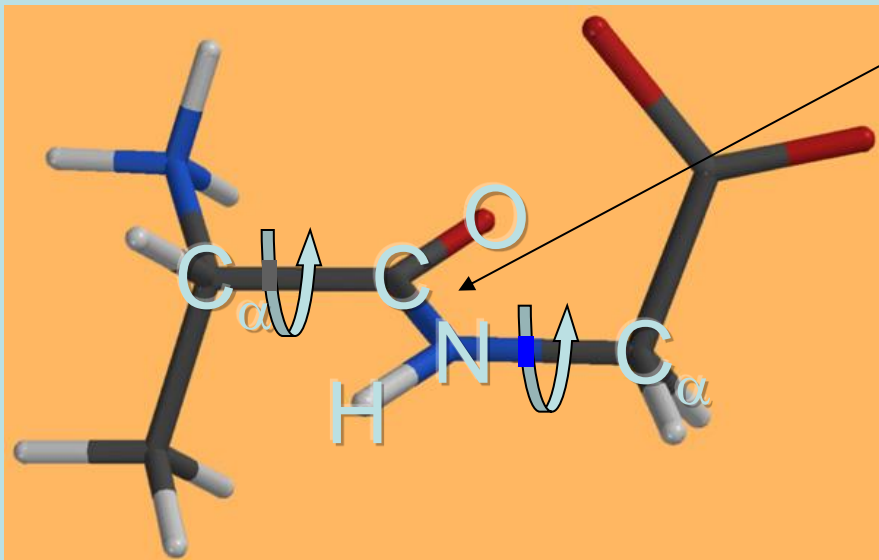
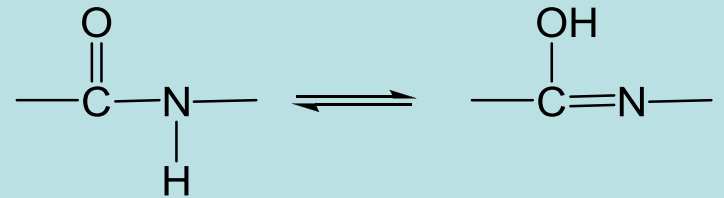
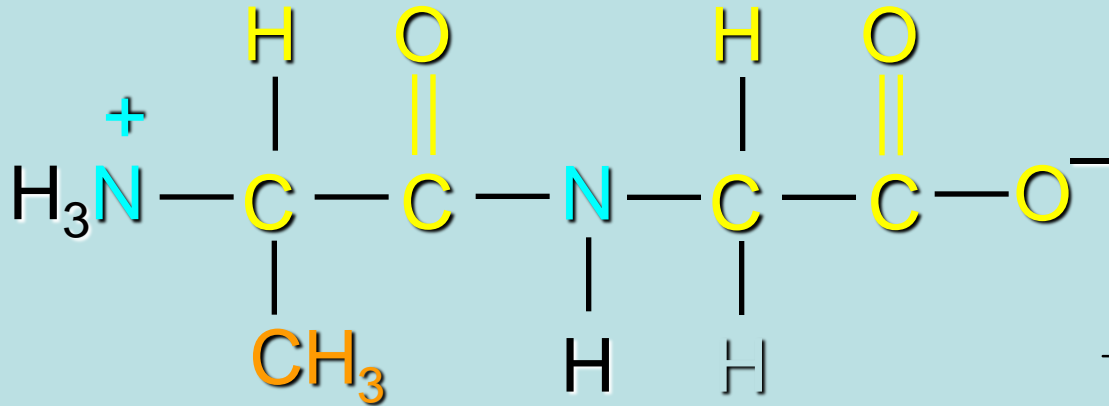

kondenzacija
 $\Delta G > 0$

Ala¹-Gly² = AG = alanilglicin

alanilglicin

Peptidna vez:

- ima značaj delno dvojne vezi
- je močna (kovalentna)
- je rigidna in planarna

Posledica:

gibljivost peptida je omejena

Navadno pozabljamo, da je v naravi na tisoče fiziološko pomembnih peptidov!

Glavne skupine:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi

Peptidni hormoni

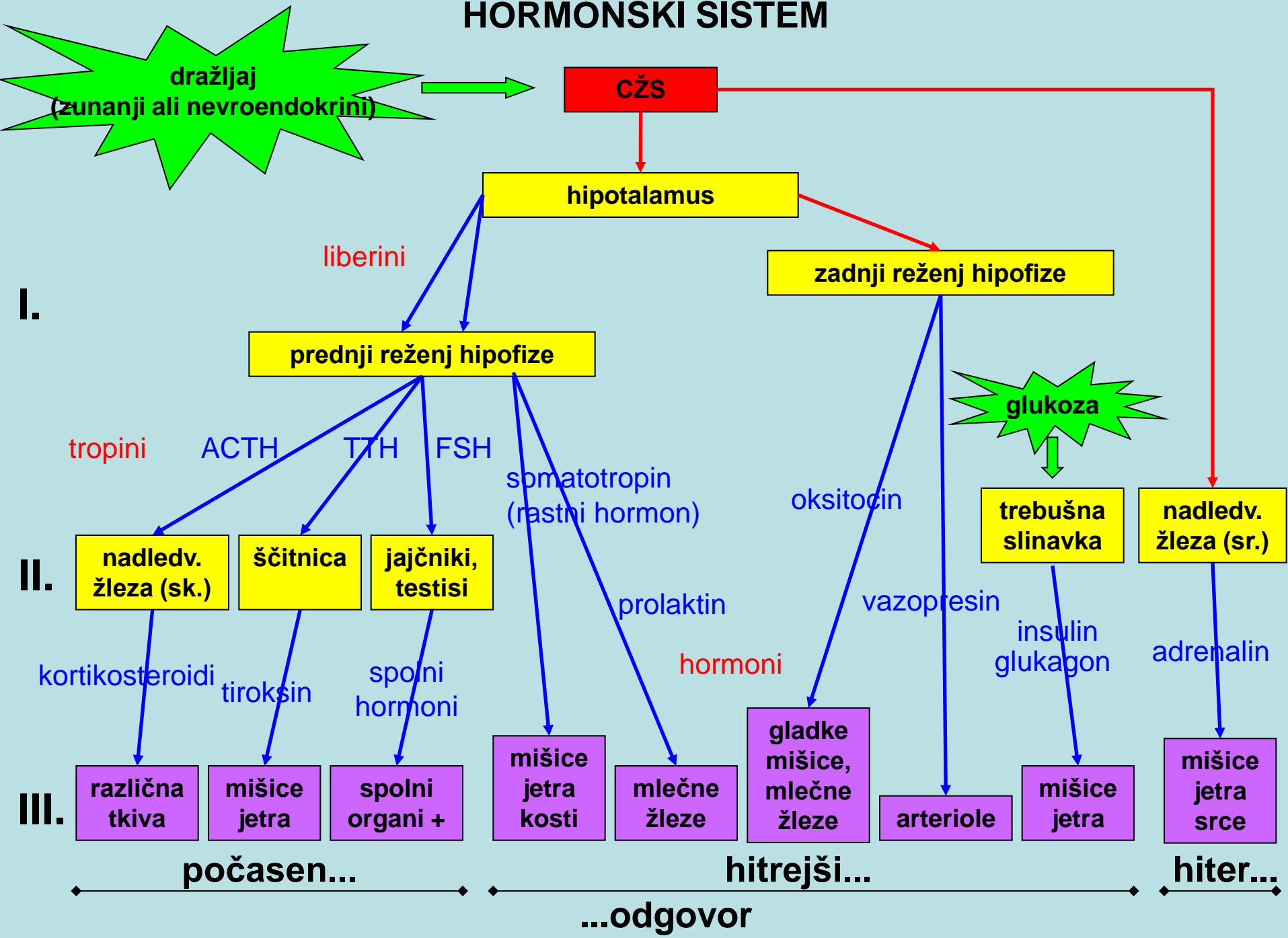
Značilnosti:

- od ~ 10 do preko 100 aminokislin
- so vodotopni in ne morejo preko membran vstopiti v celice
- navadno nastajajo iz večjega proteina s proteolizo
- majhni se sintetizirajo s pomočjo encimov (redko!)
- včasih imajo nenavadno strukturo in vsebujejo posebne AK

Predstavniki:

- hormoni hipotalamusa (liberini ali sprostitveni hormoni),
- hormoni prednjega režnja hipofize (tropini),
- hormoni zadnjega režnja hipofize (vazopresin in oksitocin),
- hormoni trebušne slinavke (insulin in glukagon)

HORMONSKI SISTEM

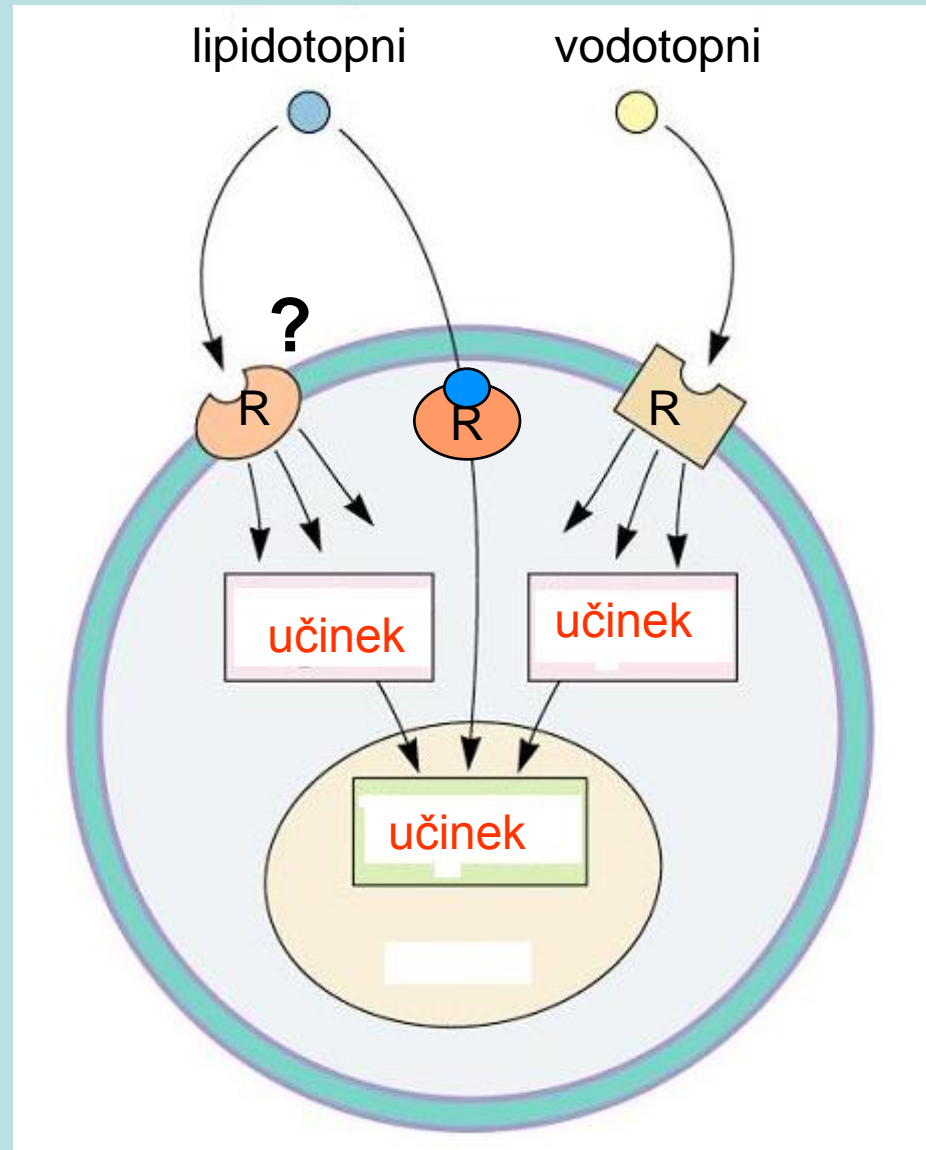
Prenos signala s hormoni

Vodotopni (npr. peptidni) hormoni ne morejo v celico – receptorji na membrani.

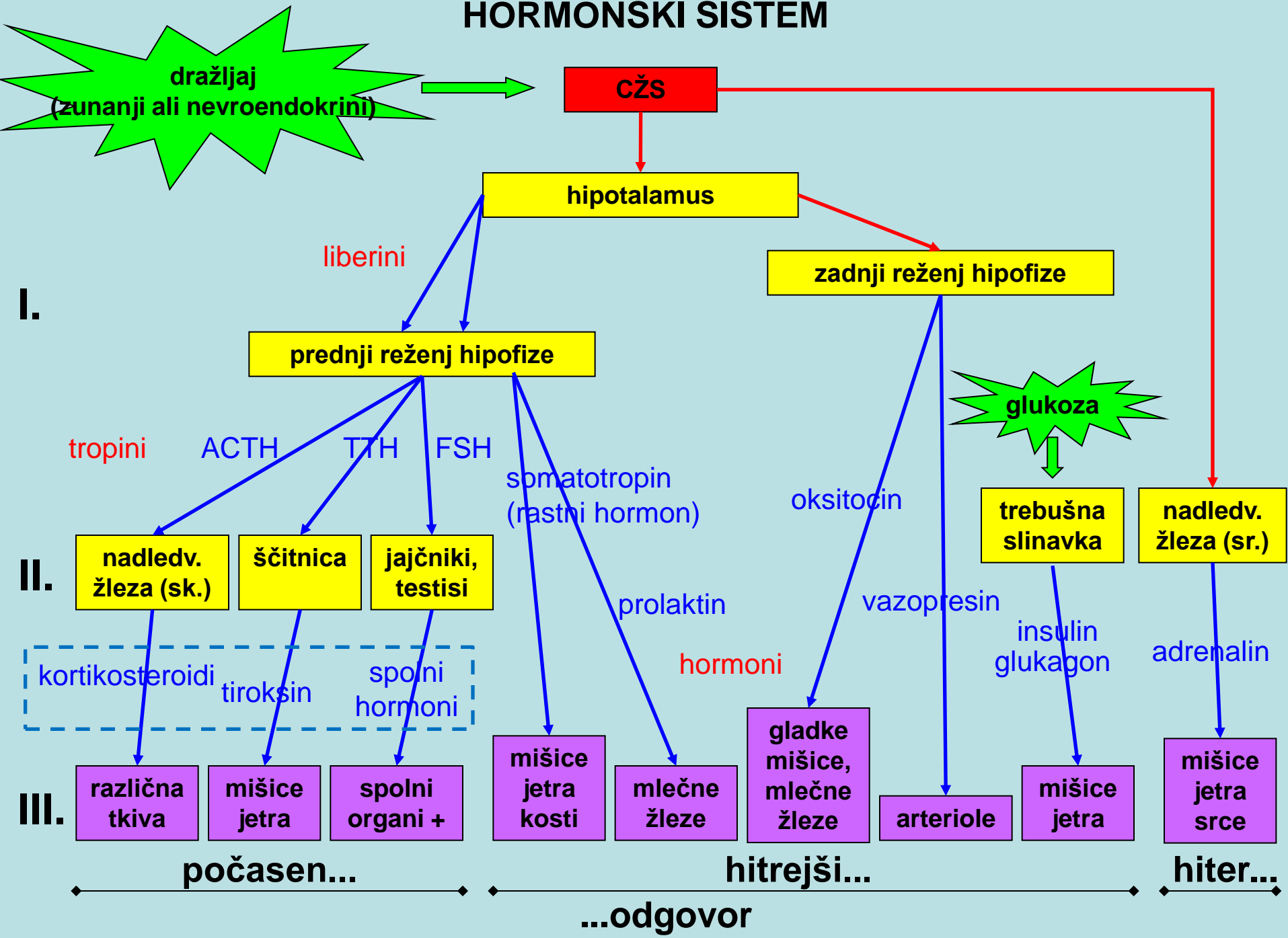
Lipidotopni (npr. steroidi in hormoni ščitnice) lahko pridejo v celico – receptorji v citoplazmi (pri steroidih tudi na membrani).

Hormoni, ki neposredno aktivirajo encime, delujejo hitro.

Hormoni, ki aktivirajo sintezo proteinov, pa se v jedru vežejo na DNA in delujejo počasi.

HORMONSKI SISTEM

Liberini ali sprostitveni hormoni hipotalamusa

Primeri: sprostitveni hormon rastnega hormona (GHRH) in sprostitveni hormon tirotropina (TSHRH)

hGHRH
29 AK

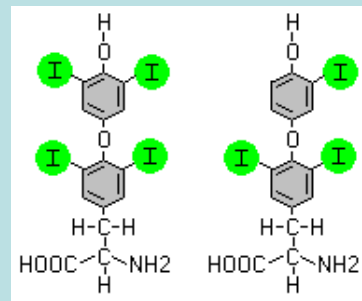
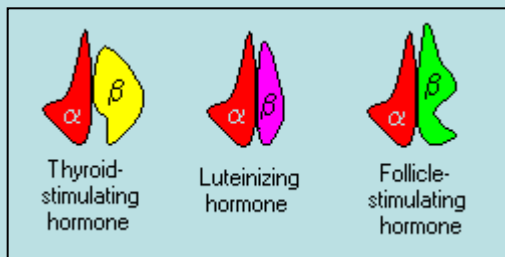
Tyr-Ala-Asp-Ala-Ile-Phe-Thr-Asn-Ser-Tyr-Arg-Lys-Val-Leu-Gly-Gln-Leu-Ser-Ala-Arg-Lys-Leu-Leu-Gln-Asp-Ile-Met-Ser-Arg-NH₂
pospešuje sproščanje rastnega hormona

GHRH povzroči sproščanje rastnega hormona (somatotropina) iz hipofize.

Standardni antagonist

[Ac-Tyr¹, D-Arg²]hGHRH
zavira sproščanje rastnega hormona

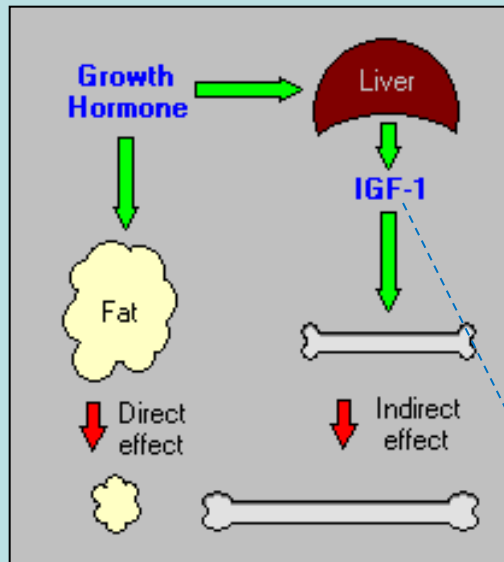
TSHRH ima samo tri AK (Pro-His-Pro-NH₂, povzroči pa sproščanje tirotropina (28 kDa) iz hipofize, ta pa tiroksina in trijodtironina iz ščitnice.

Tropini ali hormoni prednjega režnja hipofize

Primer: rastni hormon (somatotropin)

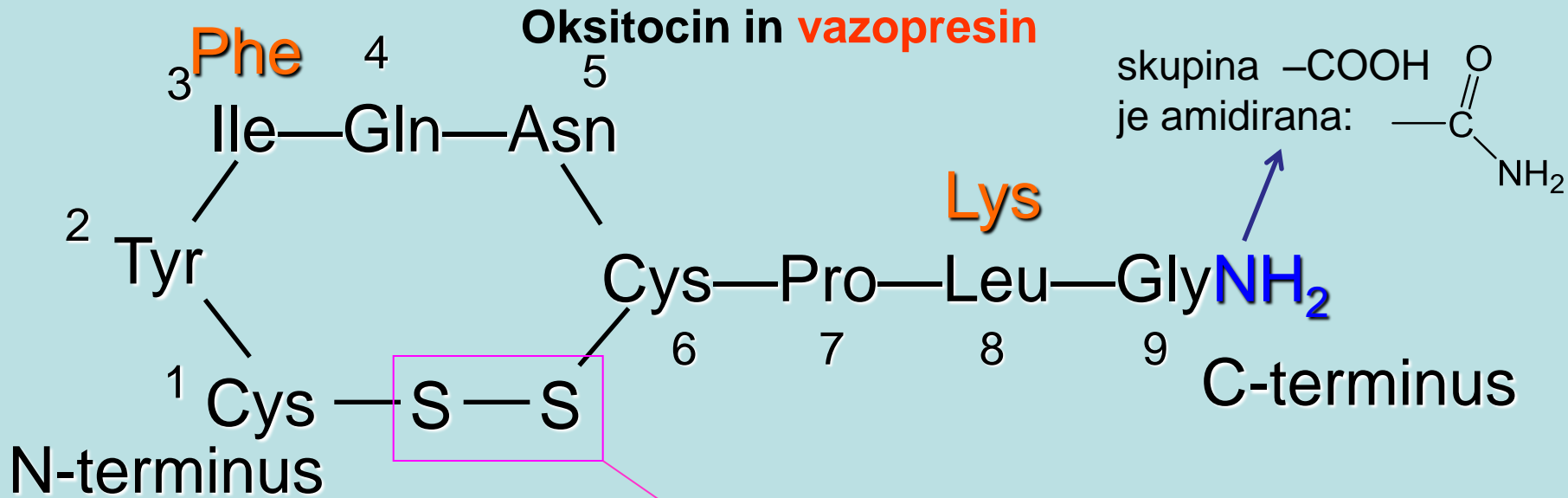
Rastni hormon (somatotropin, 191 AK) stimulira predvsem rast kosti in sproščanje zalog energije.

Premalo hormona: pritlikavost
Preveč hormona: akromegalija

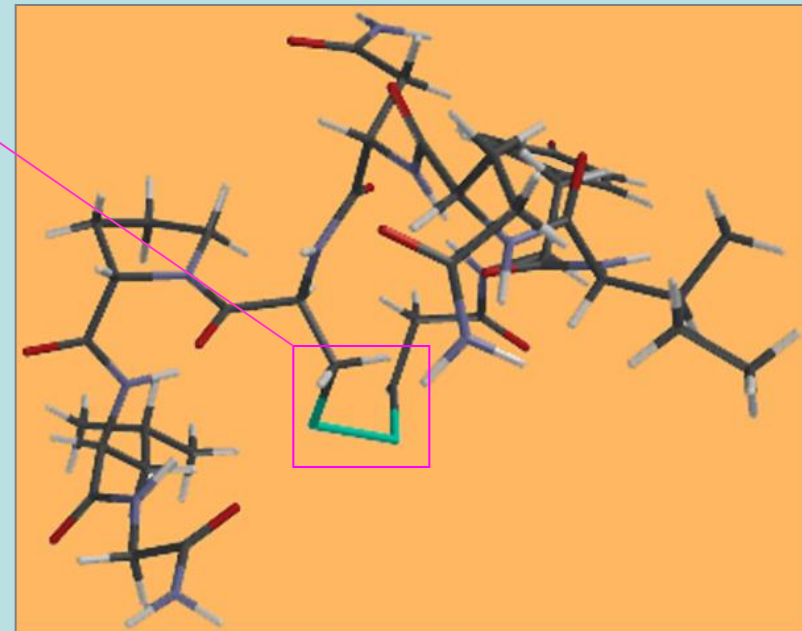
IGF-1 = insulin-like growth factor

Hormona zadnjega režnja hipofize

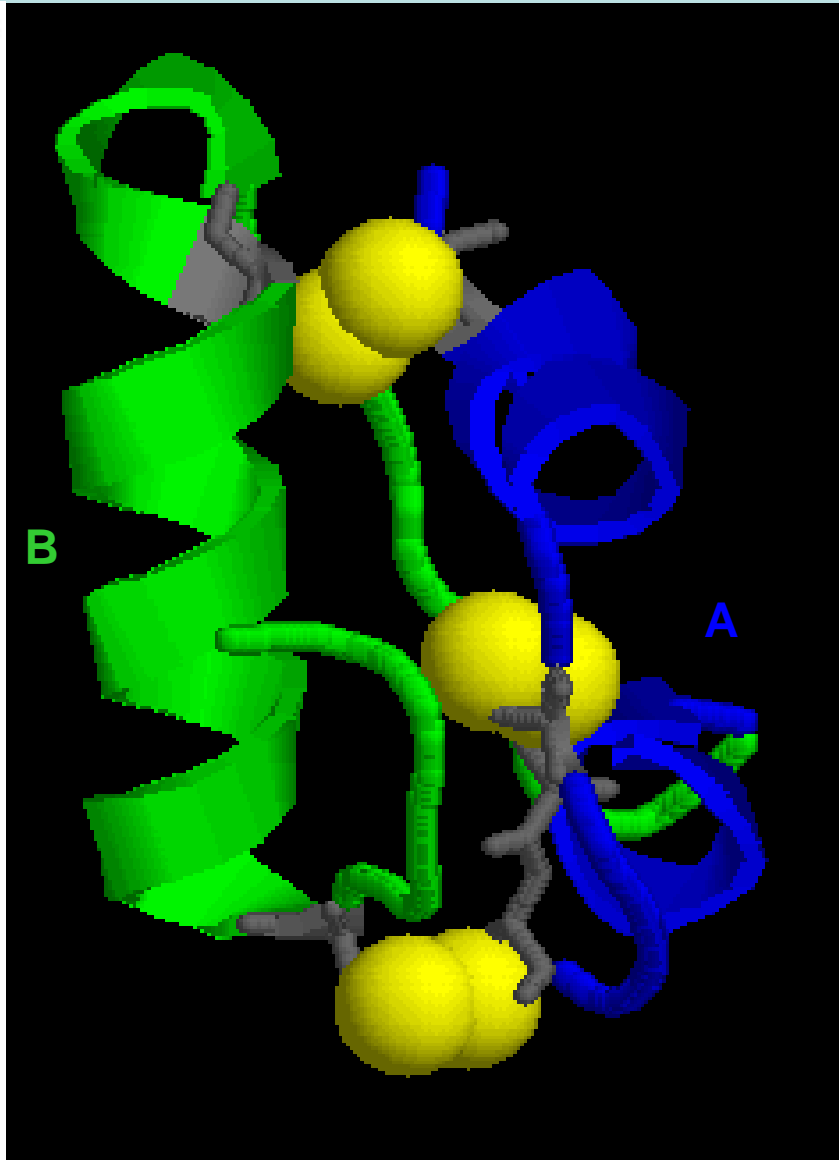
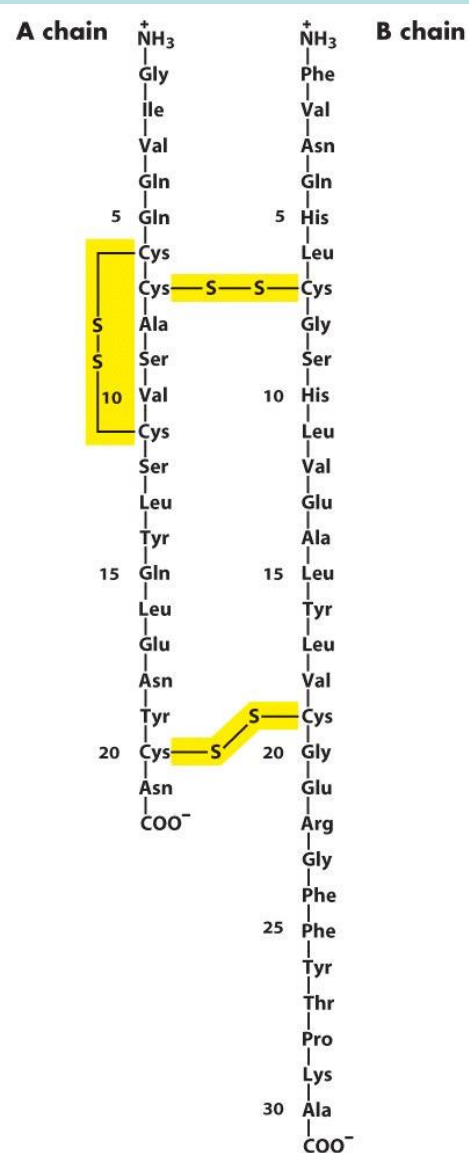
Oksitocin je ciklični nonapeptid. Ob porodu sproži krčenje gladkih mišic maternice in laktacijo. Njegova vloga pri vzodbujanju navezanosti matere na otroka pa ni potrjena.

Vazopresin se razlikuje le v 2 AK (Ile³ → Phe³) in (Leu⁸ → Lys⁸), a ima bistveno drugačne lastnosti: pospešuje reabsorpcijo vode v ledvičnih tubulih, lahko pa tudi krči arteriole in s tem vpliva na krvni tlak.

STRUKTURA IN UČINKI INSULINA

Signal:
visoka konc. glukoze

Učinki:
resorpcija glu v celice
glikoliza ↑
glukoneogeneza ↓
razgradnja TAG ↓
sinteza TAG ↑
'lakota' ↓

Hormona trebušne slinavke

glukagon

Glukagon je peptid z 29 AK. 3D struktura (α -vijačnica) v raztopini ni zelo stabilna, ob vezavi na receptor se stabilizira. Deluje kot antagonist insulina.

Signal:

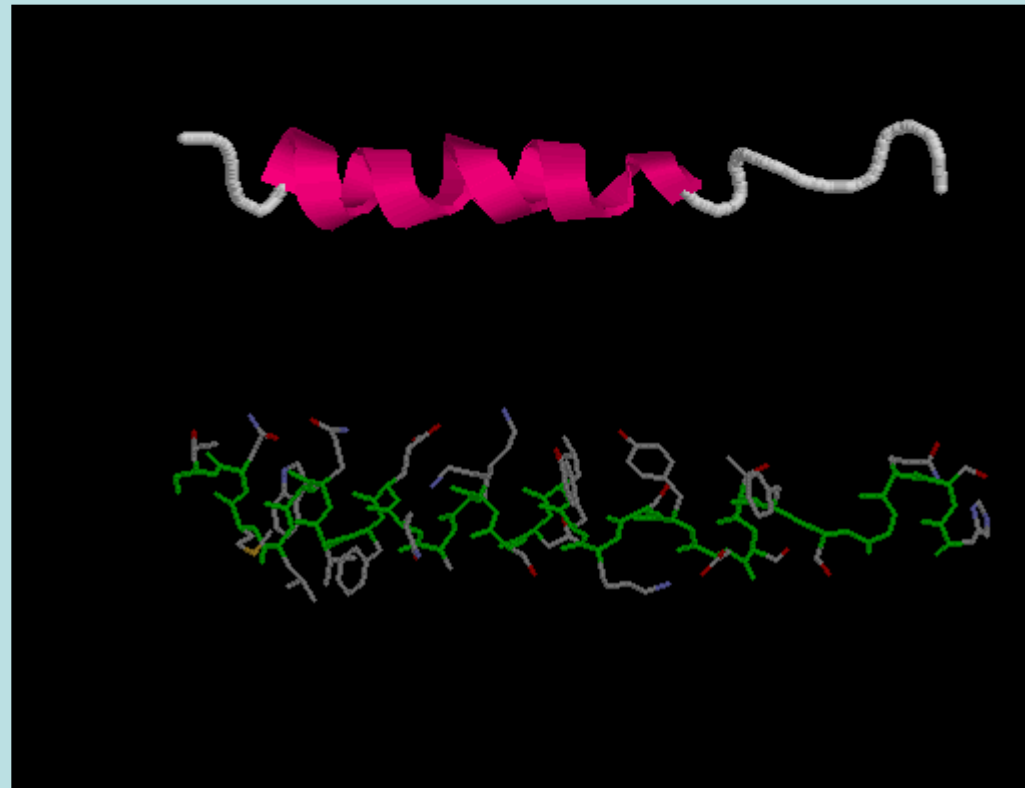
nizka koncentracija glukoze

Učinki:

sproščanje glukoze iz celic

glikoliza ↓

razgradnja glikogena ↑

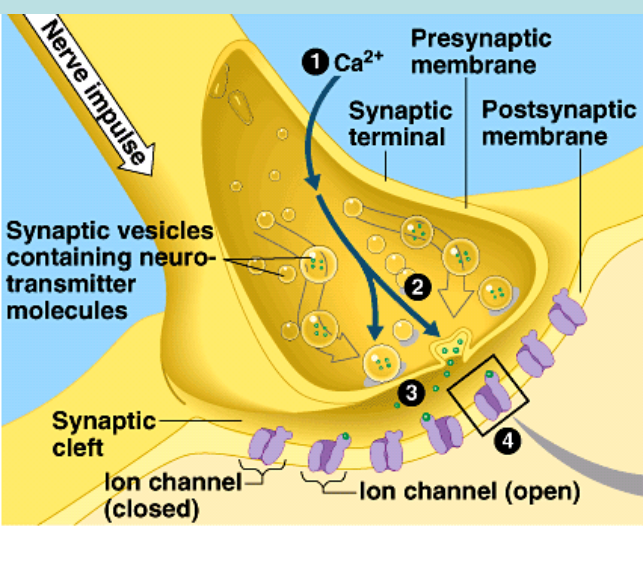
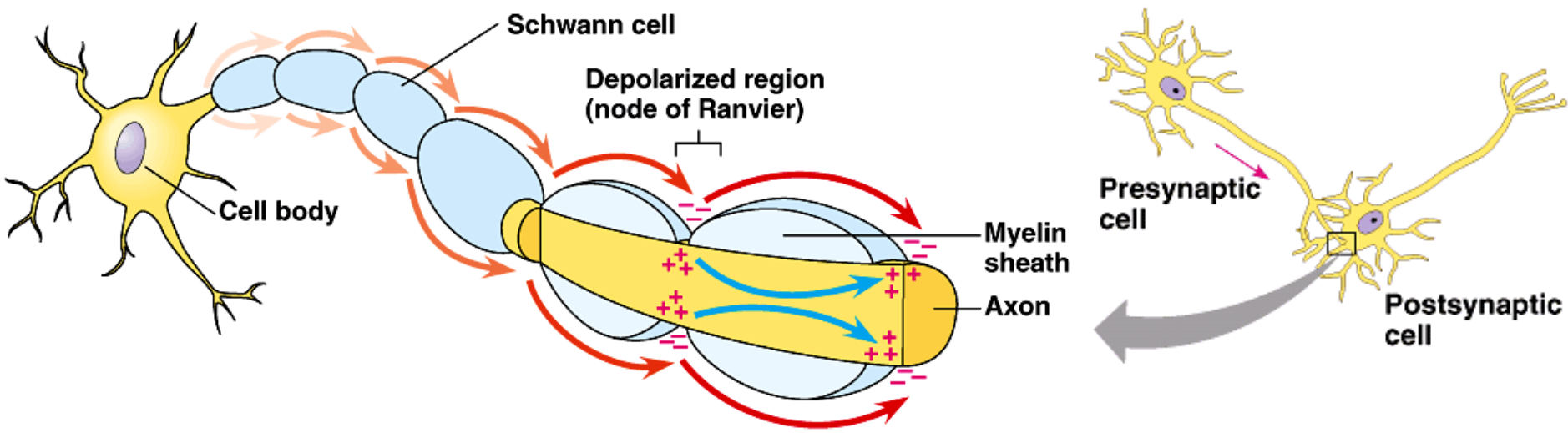

Glavne skupine peptidov:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi

Peptidni neurotransmitorji

Neurotransmitorji prenašajo živčni dražljaj preko sinapse od nevrona do nevrona ali od nevrona do drugih celic (npr. mišice).

Neuroaktivnih peptidov je veliko, večina jih nastaja v CŽS, le nekateri so neurotransmitorji.

Predstavnik je **substancia P**, 11 AK (Arg-Pro-Lys-Pro-Gln-Gln-Phe-Phe-Gly-Leu-Met), ki deluje kot neurotransmitor v inhibitornih nevronih

Glavne skupine peptidov:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi

Endorfini in enkefalini

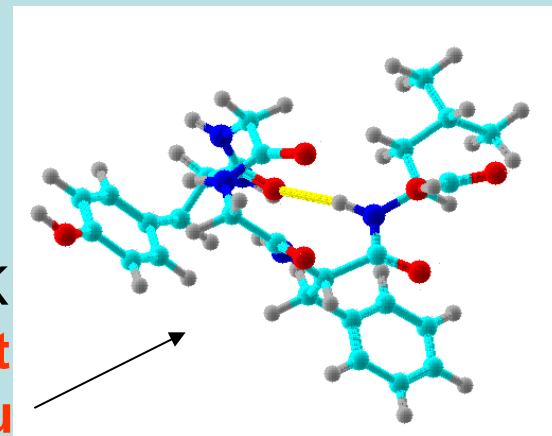
Endorfini so peptidi v CŽS, ki se sintetizirajo ob stresu in bolečini ter se vežejo na opijatne receptorje (endo-morfini) in s tem zmanjšajo bolečino, imajo pa še druge učinke (euforija, povečan apetit, močnejši imunski odgovor i.p.). Dva najmanjša (5 AK) imenujemo enkefalina (*kephale* (grško) = glava).

Strukture značilnosti:

- vsaj 20 različnih vrst pri človeku
- vsi so peptidi s 5 do 30 AK
- najmanjša dva (enkefalina) se razlikujeta le v zadnji AK

Met-enkefalin: Tyr-Gly-Gly-Phe-**Met**

Leu-enkefalin: Tyr-Gly-Gly-Phe-**Leu**

Primer:

α -endorfin (16AK): Tyr-Gly-Gly-Phe-Met-(+11AK)

β -endorfin (30AK): α -endorfin-(+14AK)

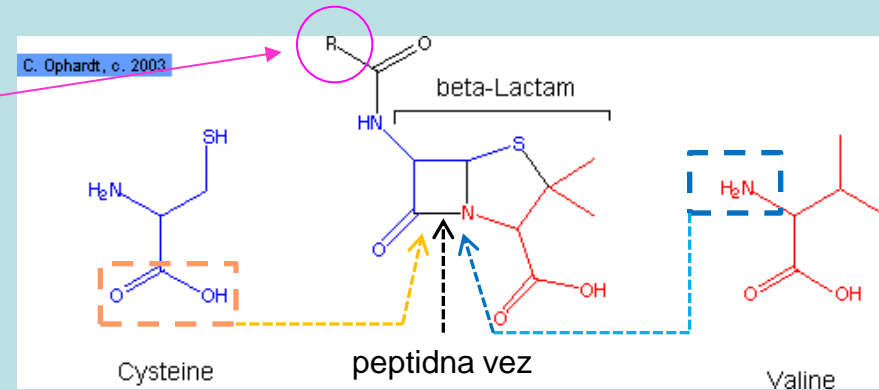
Glavne skupine peptidov:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- **peptidni antibiotiki**
- peptidni toksini
- drugi

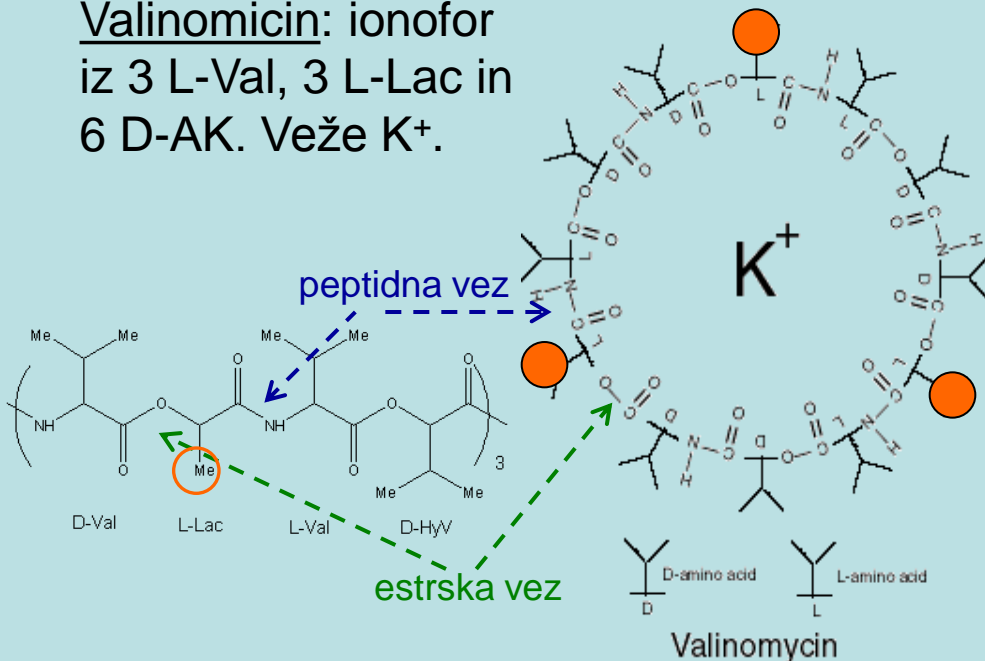
Peptidni antibiotiki

Sestavljeni so v celoti ali deloma iz AK. Nekateri imajo D-AK, kar zmanjša možnost encimske razgradnje in s tem obrambe.

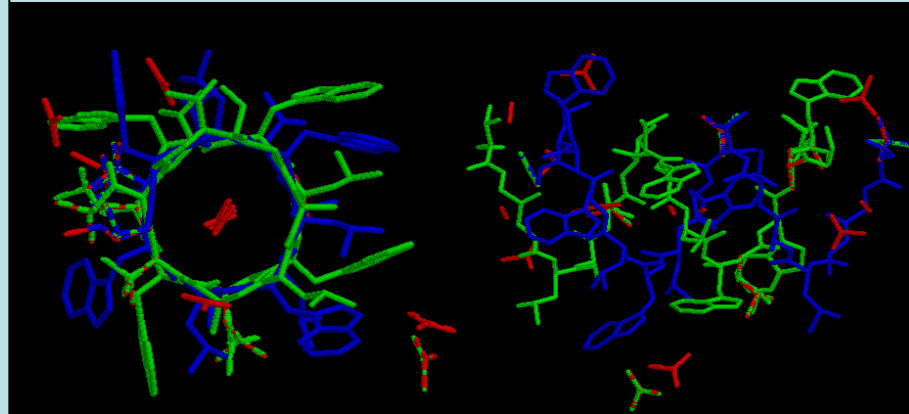
Penicilin: Velika skupina antibiotikov iz Cys in Val. Razlikujejo se v R. Pri po Grammu pozitivnih bakterijah preprečijo nastanek bakterijske stene. Problem je rezistenca!

Valinomycin: ionofor iz 3 L-Val, 3 L-Lac in 6 D-AK. Veže K^+ .

Gramicidin: podoben valinomycinu (10 AK). Dosti različnih! Analog: 'peptidna dvojna vijačnica' iz dveh verig (po 17AK). Ima D-Val, etanolamin, očetno k. Vgradi se v bakterijsko membrano in naredi pore.

Glavne skupine peptidov:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi

Peptidni toksini

So komponente strupov pri plazilcih, dvoživkah, ribah, mehkužcih, členonožcih, mikroorganizmih... Delujejo litično (hemolitično), uničujejo membrane in napadajo živčni sistem, velikokrat pa vse hkrati.

Primeri:

- Kače: kobra – kardiotoksini in kobratoksini, ~60 AK, prvi delujejo na membrane srčnih celic, drugi nevrotoksično; dodatek AChE!
mamba – muskarinski toksini in dendrotoksini, ~50 AK, prvi delujejo na MChR, drugi na K⁺-kanale.
modras – nevrotoksične fosfolipaze
- Škorpijoni: množica (več deset) 'specializiranih' nevrotoksičnih peptidov ~ 60 AK
- Ose, sršeni: mastoparan 13 AK dolg 'litični' peptid, ki dela pore v membrane
- Čebele: melitin 26 dolg 'litični' peptid, ki dela pore v membrane
- Pajki (črna vdova): α -latrotoksin 126 kDa velik protein (nevrotoksin)

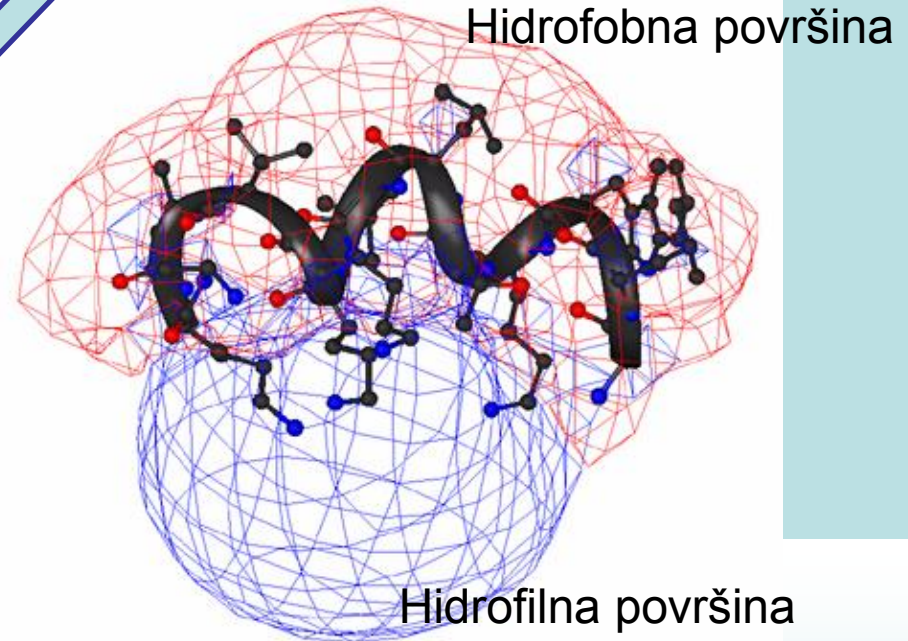
Izkoriščanje toksinov

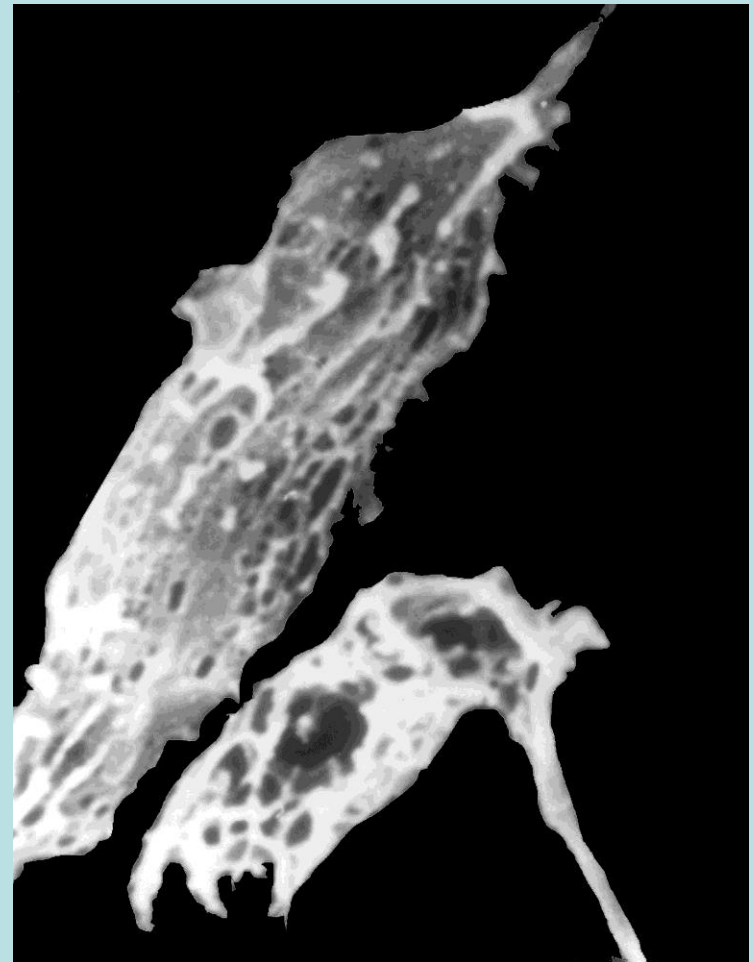
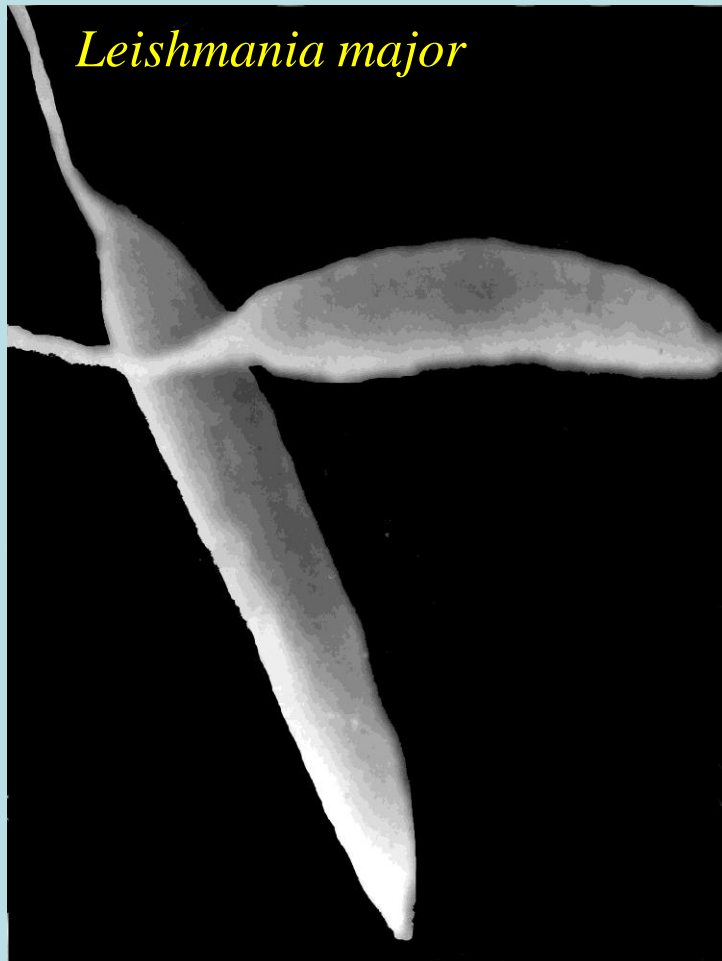
Pyllomedusa bicolor

DERMASEPTINI: naravni peptidi (27-34 AK) iz žab. Vgradijo se v membrane protozoj in drugih mikroorganizmov ter jih uničijo. Uparabljajo se za razkuževanje rok in zdravljenje leishmanioze.

A₁L₂W₃K₄T₅L₆L₇K₈K₉V₁₀L₁₁K₁₂A₁₃

Elektronskomikroskopska slika celične membrane
po 1 minuti izpostavitvi dermaseptinu
leishmaniaza: razjede kože, sluznice, itd (smrtna!)

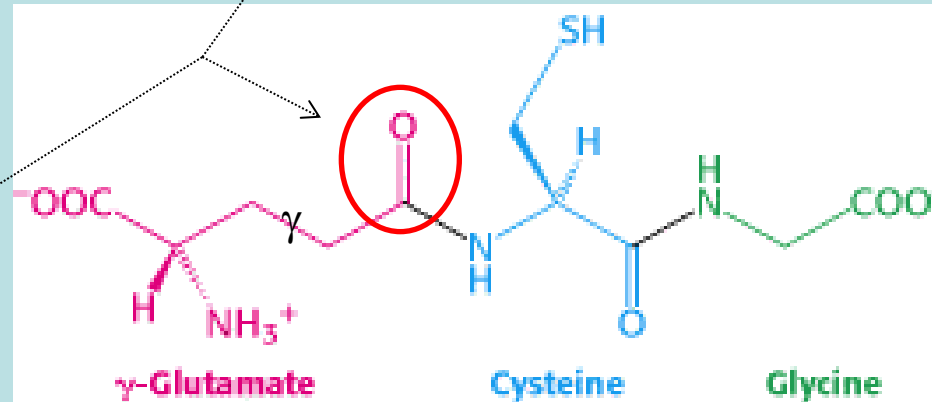
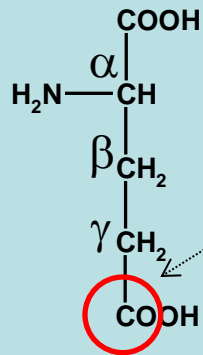

Glavne skupine peptidov:

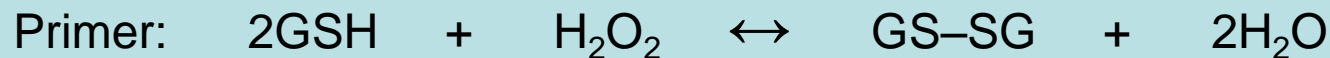
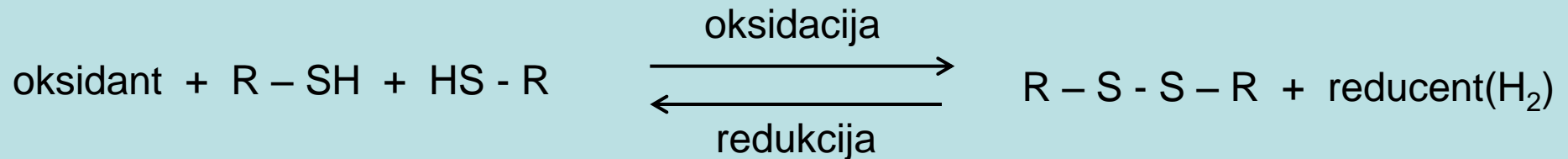
- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi (a ne najmanj pomembni)

Glutation preprečuje nezaželene oksidacije v celici

Glutation je γ -glutamilcisteinilglicin

Na obeh straneh je C-konec!

Lovi proste radikale in druge oksidante v celici in jih onesposobi – sam se oksidira, oksidanti (prosti radikali) pa se reducirajo in postanejo neškodljivi. Oksidirani glutation se v celici regenerira z encimom glutation reduktazo.

Glutation ni kodiran v DNA, nastane s sintezo s pomočjo dveh encimov

Kemična sinteza peptidov

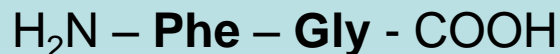
- Narediti peptidno vez med AK ni težko.
- Problem je pravo zaporedje.
- Naključna sinteza nam da zmes različnih peptidov. Primer: **Phe** in Gly:

Phe—Phe

Gly—Gly

Phe—Gly

Gly—**Phe**

Strategija

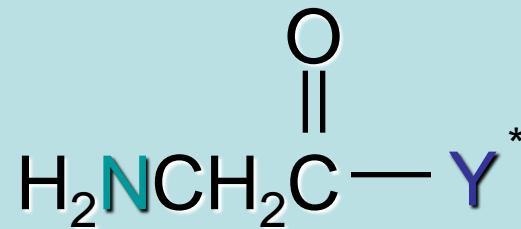
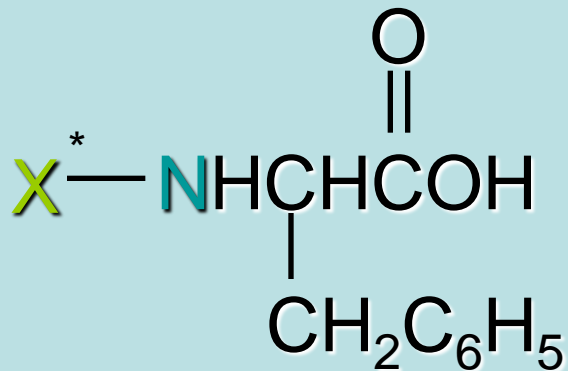
- Glavno: zaščita skupin, ki naj ne reagirajo

N-zaščiten

Phe

C-zaščiten

Gly

Dobimo samo Phe—Gly

* X in Y sta zaščitni skupini

Ribonukleaza A- 124 AK

katalizira hidrolizo RNA

Sinteza RNaze A:

B. Gutte & **R. B. Merrifield**, *J. Am. Chem. Soc.* **1969**, *91*, 501-2.

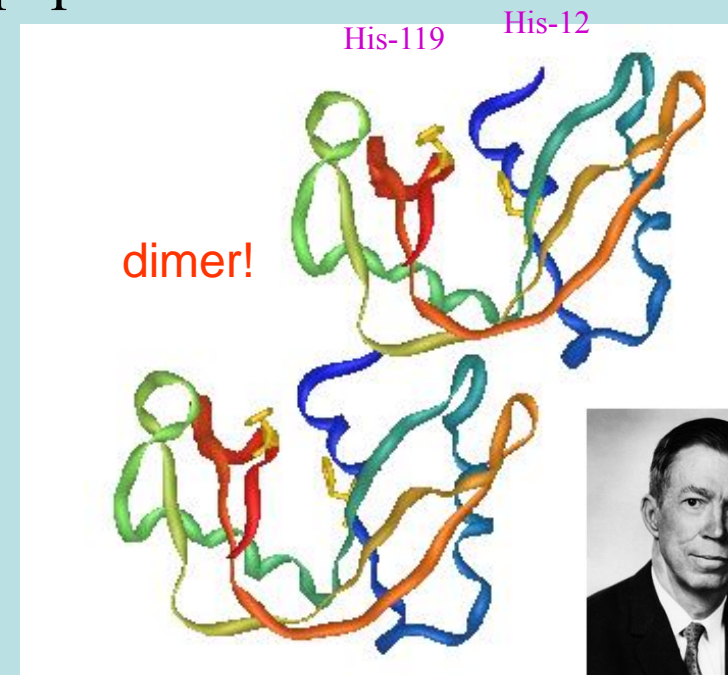
sintetična RNaza A: 78 % aktivna

sintetizirano: 0.4 mg

celotni izkoristek: 2.9 %

povprečni izkoristek ~ 97% na peptidno vez

LYS	GLU	THR	ALA	ALA	ALA	LYS	PHE	GLU	ARG
GLN	HIS	MET	ASP	SER	SER	THR	SER	ALA	ALA
SER	SER	SER	ASN	TYR	CYS	ASN	GLN	MET	MET
LYS	SER	ARG	ASN	LEU	THR	LYS	ASP	ARG	CYS
LYS	PRO	VAL	ASN	THR	PHE	VAL	HIS	GLU	SER
LEU	ALA	ASP	VAL	GLN	ALA	VAL	CYS	SER	GLN
LYS	ASN	VAL	ALA	CYS	LYS	ASN	GLY	GLN	THR
ASN	CYS	TYR	GLN	SER	TYR	SER	THR	MET	SER
ILE	THR	ASP	CYS	ARG	GLU	THR	GLY	SER	SER
LYS	TYR	PRO	ASN	CYS	ALA	TYR	LYS	THR	THR
GLN	ALA	ASN	LYS	HIS	ILE	ILE	VAL	ALA	CYS
GLU	GLY	ASN	PRO	TYR	VAL	PRO	VAL	HIS	PHE
ASP	ALA	SER	VAL						

Nobelova nagrada

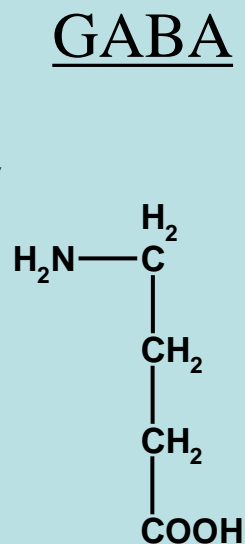
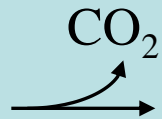
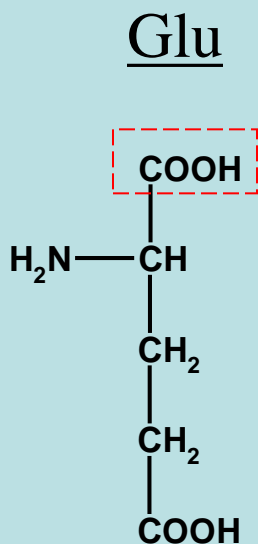

R. Bruce Merrifield

DERIVATI AMINOKISLIN

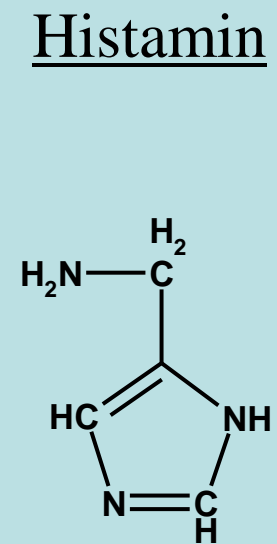
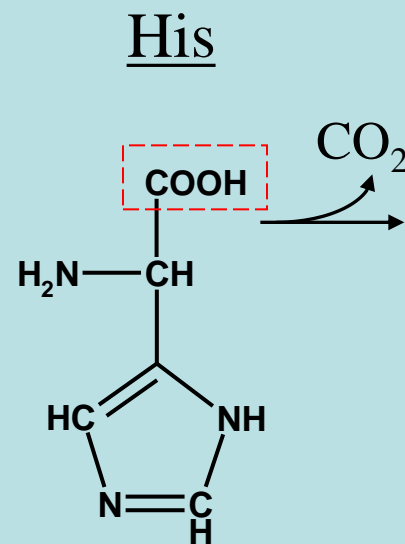
Biogeni amini 1

Biogeni amini nastanejo z dekarboksilacijo AK.
Včasih so potrebne še dodatne kemične spremembe.

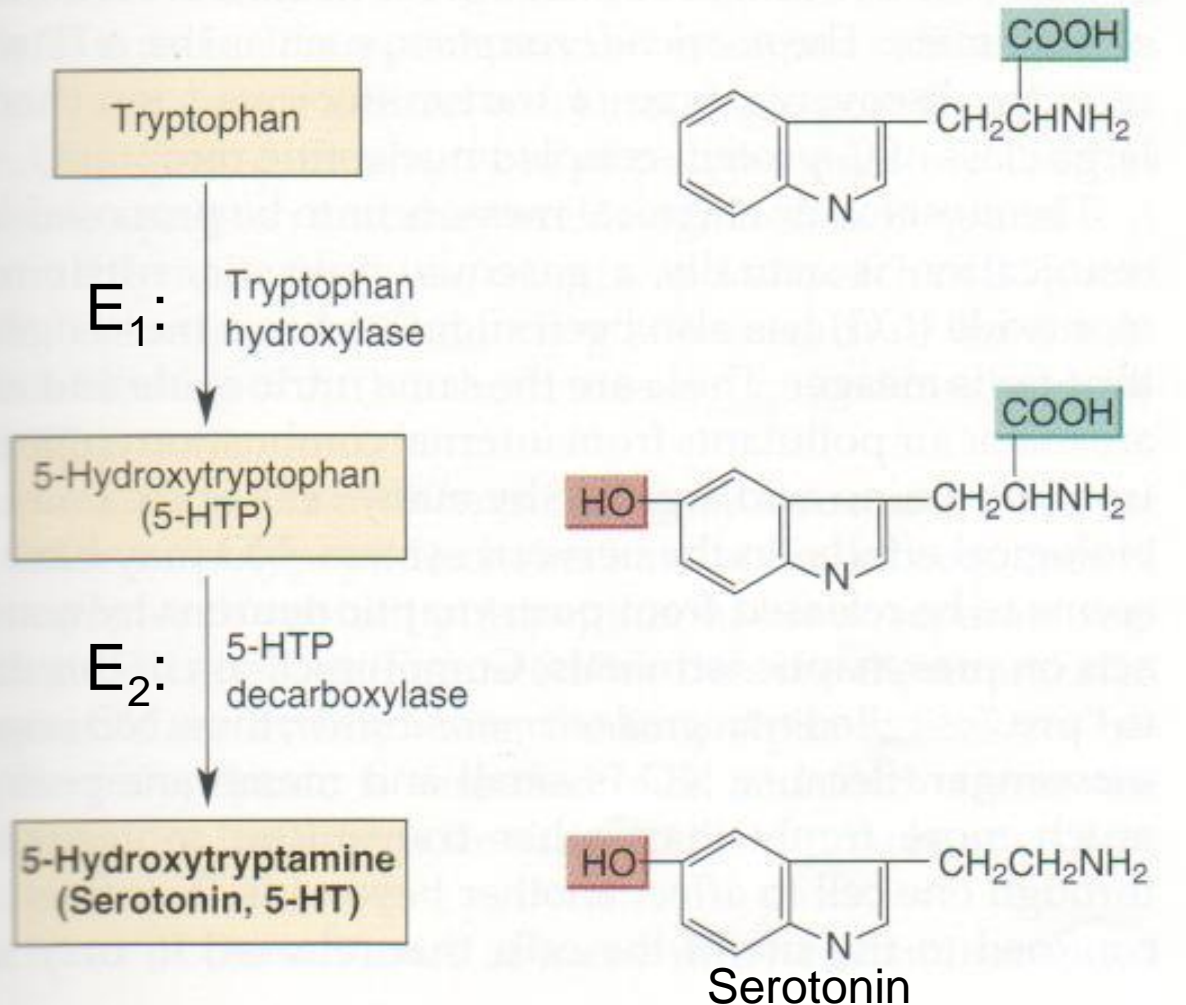
Gama **A**mino **B**utyryc **A**cid
gama amino maslena kislina

inhibitorni nevrotransmitor v CŽS

vazodilator
sodeluje pri alergični reakciji
antihistaminiki!

Nevrotransmitor serotonin nastane iz Trp

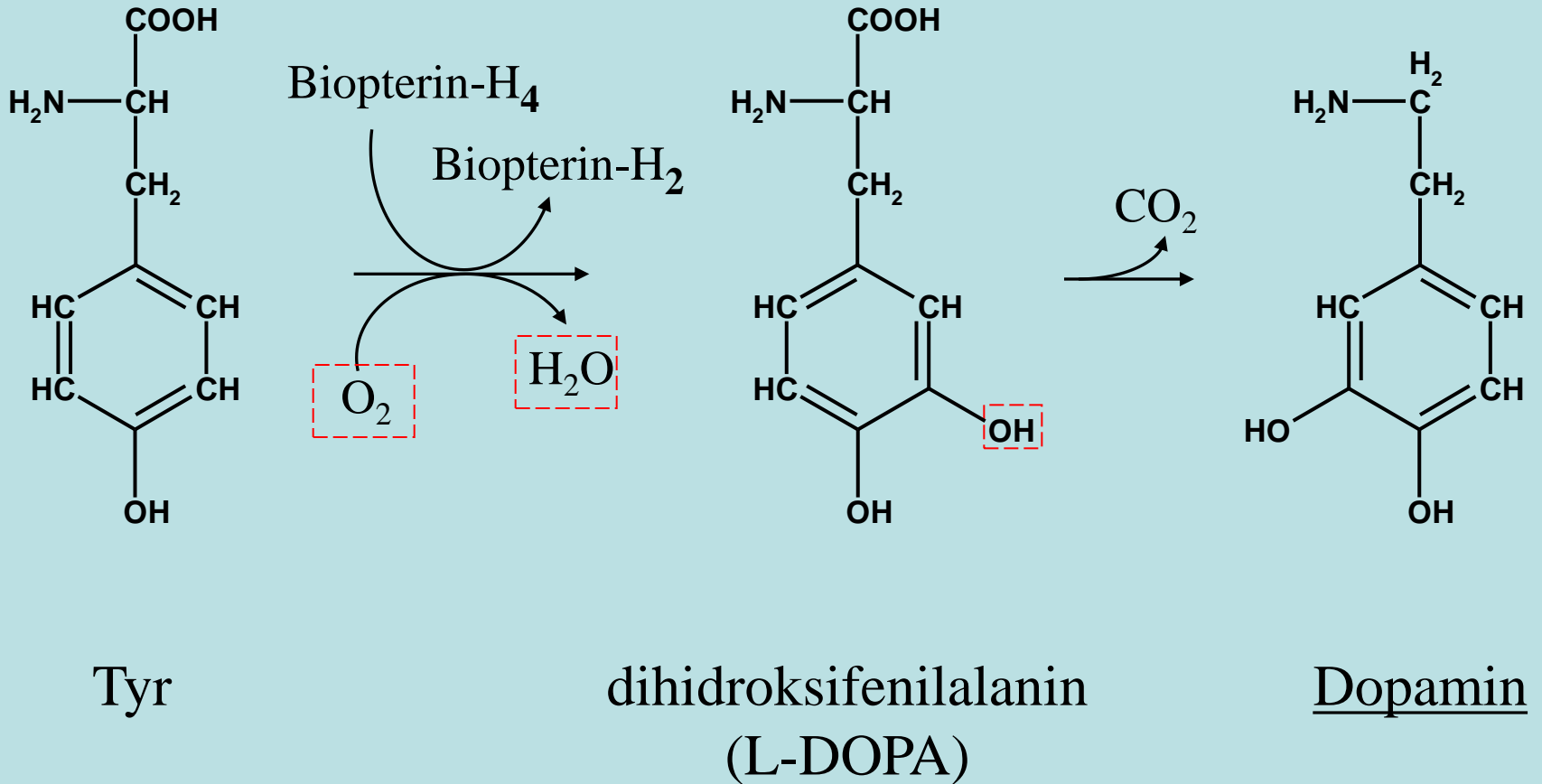

Znižuje krvni tlak in povzroča občutek sreče.

Extasy poveča izločanje serotoninina.

Encim monoamino oksidaza katalizira razkroj serotoninina. Zato inhibitorji tega encima delujejo kot antidepresivi.

Kateholamini so derivati Tyr

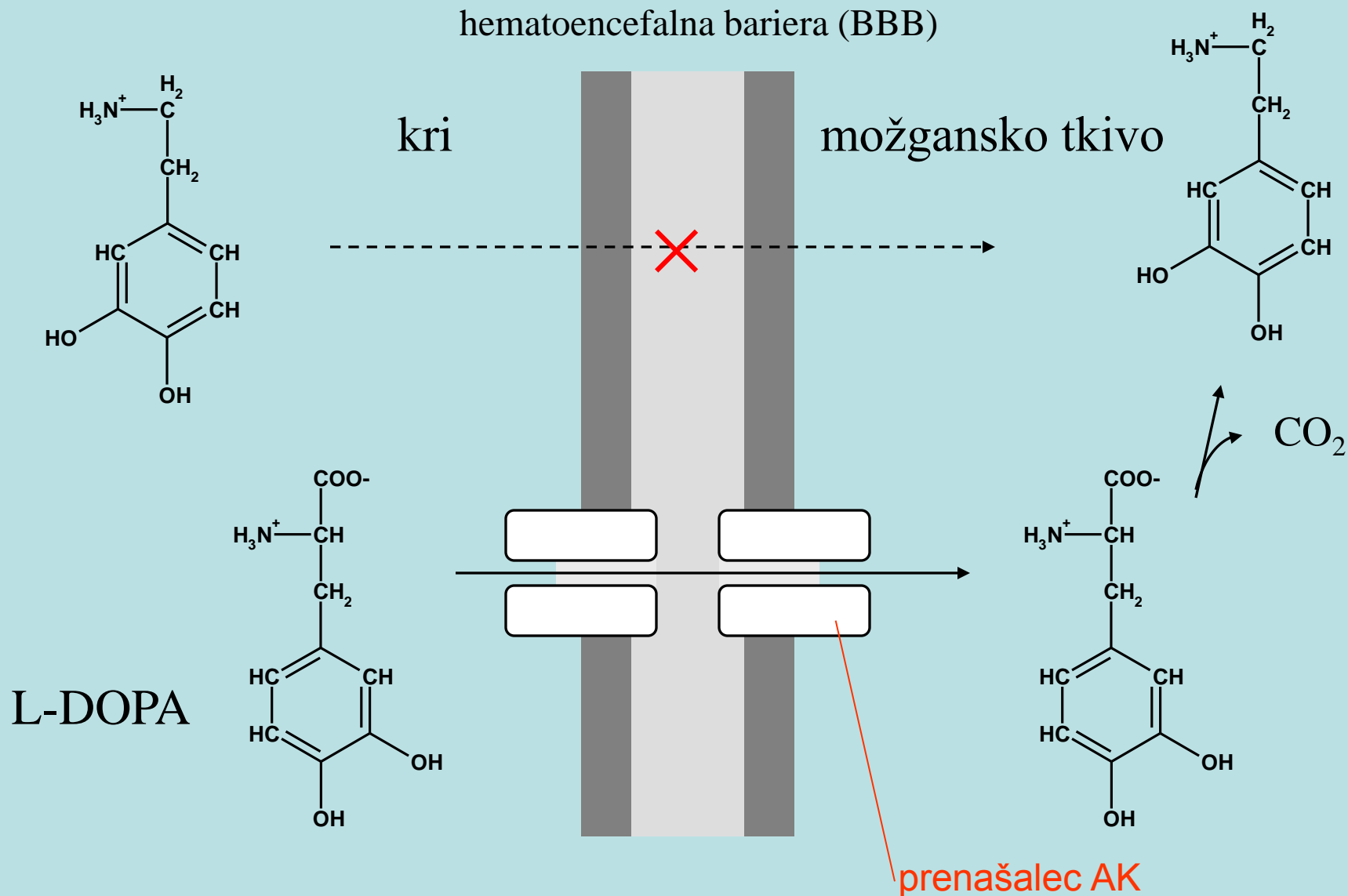
Degeneracija dopaminergičnih živčnih celic v možganskem deblu povzroča Parkinsonovo bolezen

Zunanji znak parkinsonizma je tresavica (roke!)
Zdravljenje (simptomatsko): povečanje koncentracije dopamina.

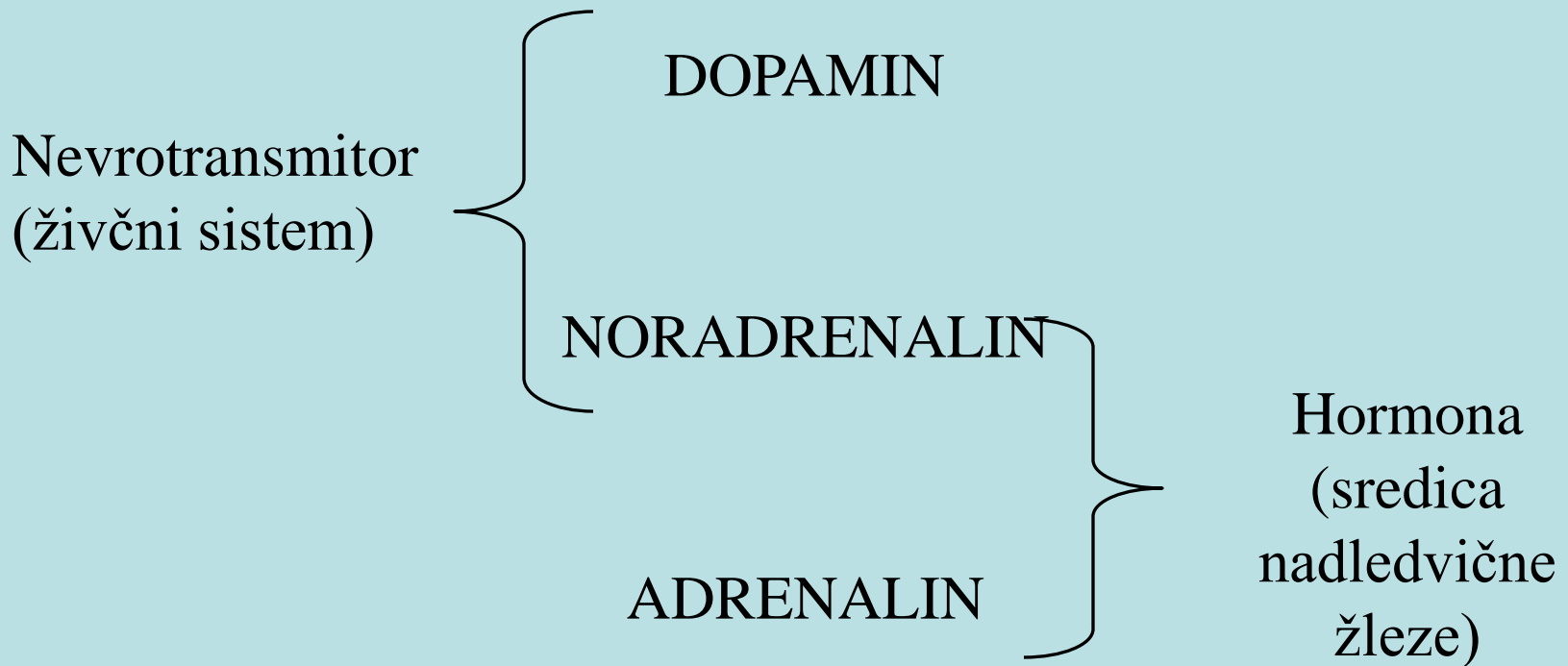
L-DOPA se uporablja v terapiji Parkinsonove bolezni

NAMEN: ZVEČANJE KONCENTRACIJE DOPAMINA

Delovanje kateholaminov

Hormonski učinek kateholaminov

Priprava organizma za akcijo (hitro!)

Krvotok:

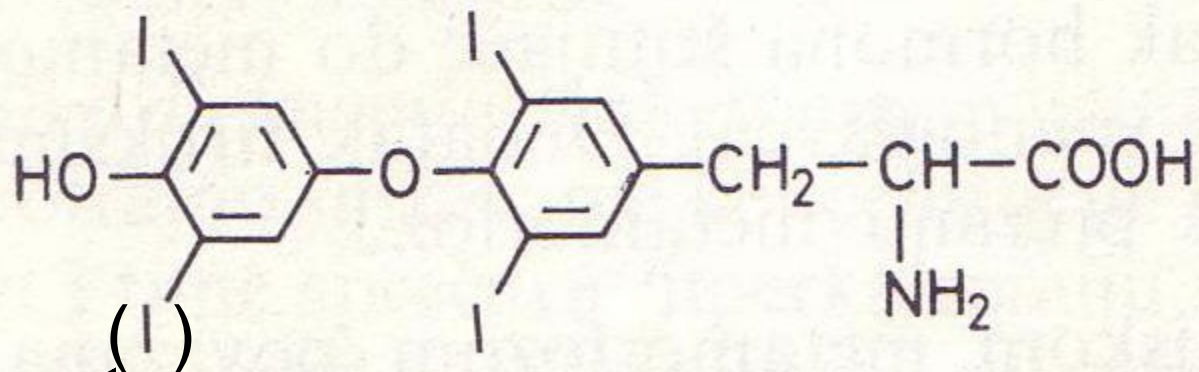
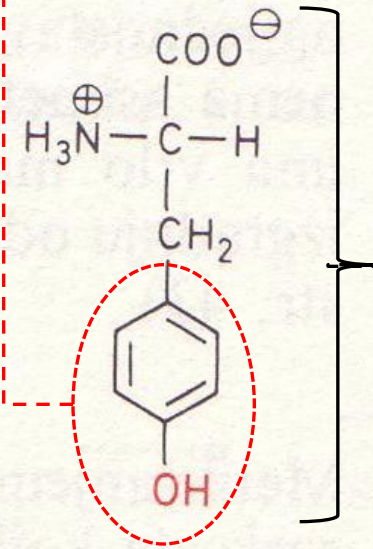
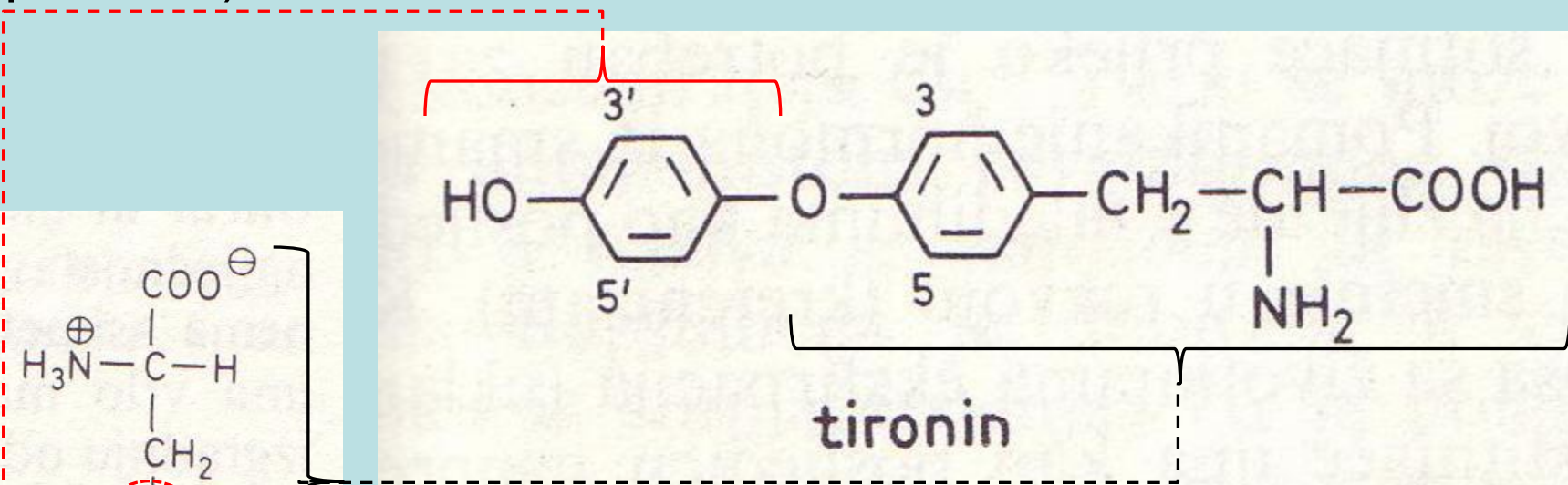
- Zvišan utrip srca
- Zvečan minutni volumen srca
- Povečan krvni tlak, usmerjanje krvi k mišicam

Metabolizem:

- Povečana razgradnja in zmanjšana sinteza glikogena
- Povečana glukoneogeneza
- Povečana razgradnja TAG

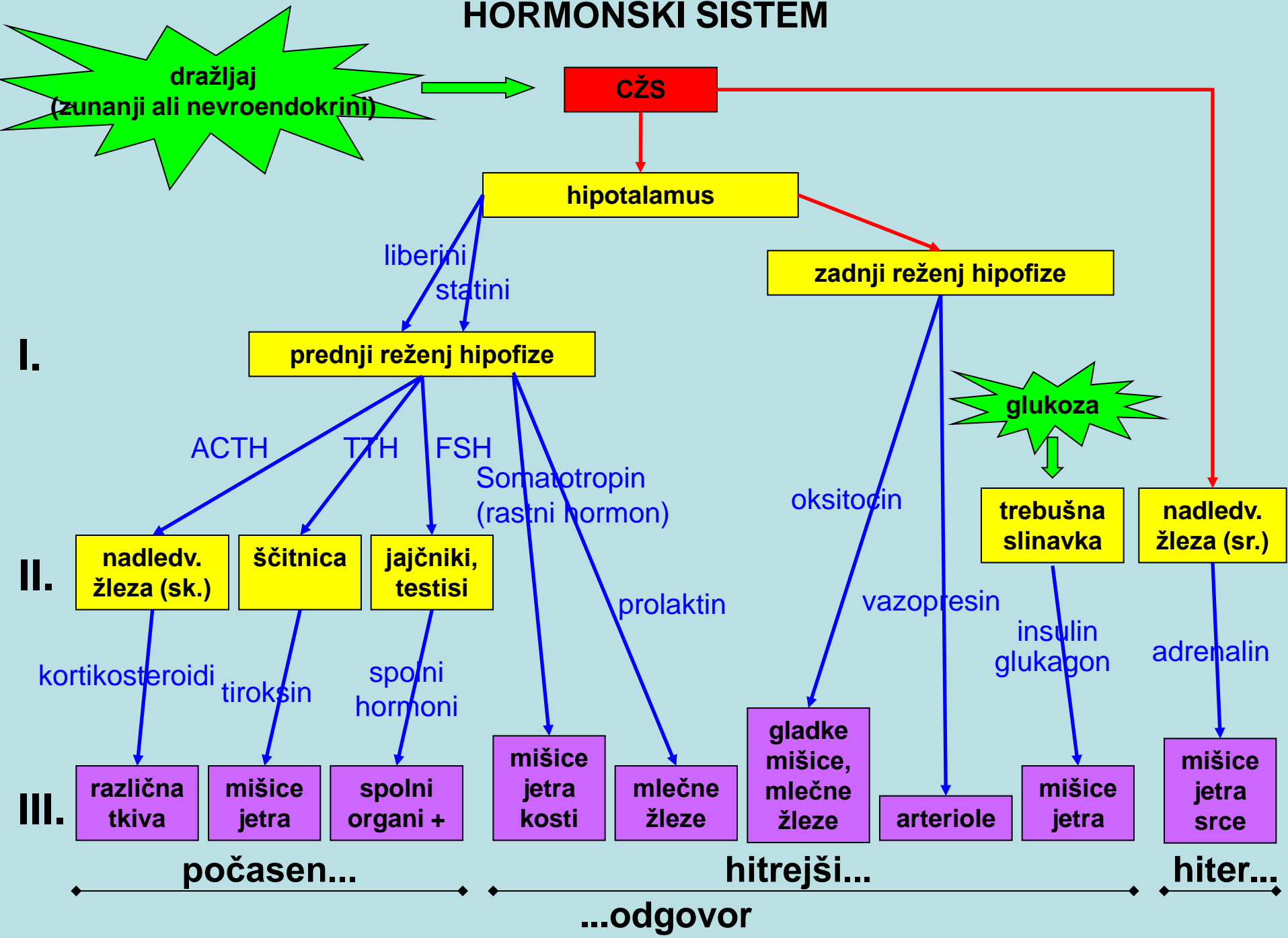

Hormona ščitnice tiroksin (tetrajodtironin) in trijodtironin sta derivata tirozina. Uravnavata bazalni metabolizem (hiper- in hipotirotsiki).

Trijodtironin in **tiroksin** (tetrajodtironin)

HORMONSKI SISTEM

Poznamo še številne druge derivate AK:

Porfirini (hem in njegovi derivati) v:

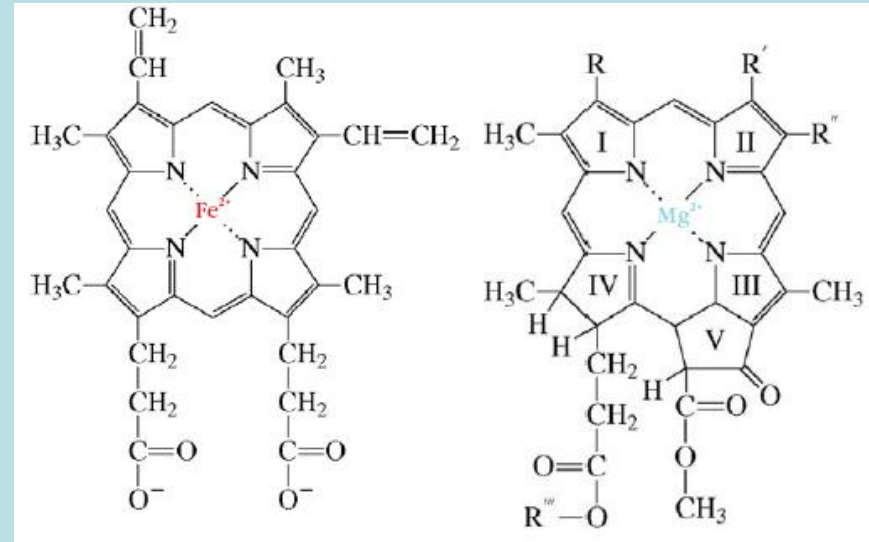
- hemoglobinu
- fotosintetskem centru
- citokromih

Poliamini (spermin, spermidin):

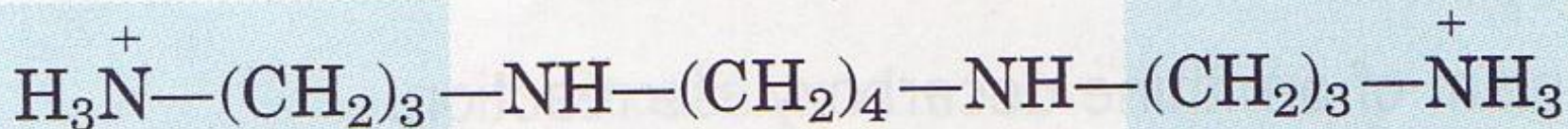
- vključeni so v 'zvijanje' DNA in druge procese

Signalne molekule (NO nastaja iz Arg)

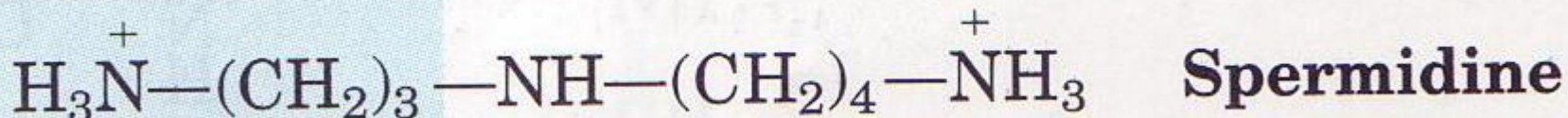
Številne spojine v rastlinah (avksini, lignin, barvila)

Metionin in ornitin sta izhodni spojini za sintezo poliaminov:

Spermine

Poliamini so pri fiziološkem pH pozitivno nabiti. Vežejo se na DNA (elektrostatska interakcija z negativnim nabojem) in jo stabilizirajo. V celicah so prisotni v skoraj mM koncentraciji in so nujni za celično rast, transkripcijo in translacijo, prenos signalov, stabilizacijo membran, itd. Njihova funkcija je še slabo poznana.

Kaj smo se danes (na)učili:

Iz AK nastanejo številne fiziološko pomembne spojine

PEPTIDI:

- peptidni hormoni
- peptidni nevrotansmitorji
- endorfini in enkefalini
- peptidni antibiotiki
- peptidni toksini
- drugi

DERIVATI AK:

- biogeni amini
- porfirini
- poliamini
- drugi

Hvala za pozornost!